

عنصر المعالی

عنصر المعالی کیکاووس فرزند اسکندر فرزند قابوس فرزند وشمگیر فرزند زیار تاجیک تبار آریایی در 462 هـ.ق. متولد گردید. چون زن او فرزند سلطان محمود غزنوی بود بمدت هشت سال در دستگاه سلطان مودود بسر برد و چندی در گنجه، هندوستان، سفر حج و سرحدات روم زندگی را سپری کرد. عنصرالمعالی مرد مطلع و دانشمند بود و بزبان های فارسی و طبری اشعار متوسط میسرود. وی پسری بنام «گیلان‌شاه» داشته و خود کتاب «قابوسنامه» بین سالهای (457 و 462 هـ.ق.) را بنام او تألیف کرده است. (1)

همین صفت بارز یعنی صمیمیت و صداقت نویسنده اصالتی برجسته و ممتاز به کتاب بخشیده است. به گونه ای که نوشته‌های او را می‌توان سخنی برشمرد، از دل برخواسته و هم بدین سبب است که بر دل می‌نشیند. عنصر المعالی از آن دسته ناصحان نیست که خود بر مسند بلند اخلاق و پرهیزگاری به تفاخر تکیه می‌زنند و دیگران را در زیر، آلوده دامن و حقیر می‌بینند. وی با کمال مهر و راستی و همدلی از لغزش‌های جوانی خود یاد می‌کند و بد و خوب هر چیز را می‌نمایاند. آنچه در قابوس‌نامه موجب شگفتی است، گذشته از اسلوب ساده و نثر دل‌انگیز عنصر المعالی و لطف ذوق و حسن تعبیر او در نویسندگی وسعت اطلاعات و معلومات وی در زمینه‌های مختلف است.

نگاهی به فهرست ابواب کتاب و موضوعات گوناگونی که در هر یک مورد بحث واقع شده‌است نشان می‌دهد که عنصر المعالی مردی است پرمایه و کتاب‌خوانده و در انواع رشته‌های علوم و فنون آن عصر فراوان چیزها آموخته.

از شناختن حق پدر و مادر،
پیری و جوانی و طرز غذا خوردن گرفته تا مهمانی کردن و مهمان شدن مزاح و نرد و شطرنج،
گرمابه رفتن و خفتن و آسودن،
نخبیر کردن و چوگان زدن و کارزار کردن،
جمع مال و امانت نگاه داشتن،
پرده خریدن،
خانه خریدن،
اسب خریدن،
زن خواستن،
فرزند پروردن،
دوست گزیدن،
اندیشه کردن از دشمن،
فقیهی، تجارت، طب، نجوم، شاعری، خنیاگری، ندیمی، کاتبی، وزیری، سپهسالاری و پادشاهی و کارهای دیگر.

بگونه ای که بسیاری از مظاهر اوضاع اجتماعی آن عصر را در قابوس‌نامه می‌توان جلوه گر یافت.

کتاب قابوس‌نامه و جامعیت آن هدف تعلیم و تربیت را در قرن پنجم هجری آشکار می‌کند. بمفهوم این که چگونه درس‌خواندگان، با معلوماتی کلی و شامل، پرورش می‌یافته‌اند. راست است که امروز وسعت دامنه علم امکان این‌گونه آموزش را از مردم بومی سرزمین عصر ما سلب کرده‌است. ولی زمانی برخی از دانش‌پژوه‌ای امروزی- را که چون از رشته خود قدمی بیرون می‌نهند در هر دانش دیگر پیاده‌اند - با عنصر المعالی قیاس می‌کنیم ارزش عقیده کسانی که در تعلیم و تربیت طرفدار تخصص محض نیستند، آشکار می‌شود.

در سخنان امیر کیکاووس با همه وسعت دید و دانایی او، نشانه ای از خود فروشی و خود نمایی نیست. وقتی با راستی و فروتنی ویژه خود سخن می‌گوید، گویی دوست مهربان است که نامه نوشته نه پندهنده ای ملامتگر و خود فروش؛ و به همین سبب گفتار او تلخی پند دهنده آمرانه را به همراه ندارد.

نکته‌ای دیگر که بر باور ما نسبت به سخنان امیر کیکاووس می‌افزاید، تکیه او بر تجارب زندگی است؛

بمفهوم اینکه ، نوشته‌های وی از آن گونه آرای نظری و خیالات خام نیست که در شنونده انکاری پدید آورد. بلکه بیش‌تر از واقعیتی سرچشمه می‌گیرد. از پیری که سخن می‌گوید، می‌نویسد «پیری، علتی است که هیچ طبیب داروی آن نداند الا مرگ» و او خود بدان دچار آمده، از او گله‌ها دارد.

منابع و مأخذ

- 1- فرهنگ فارسی ، مؤلف : دکتر محمد معین ص 1218.
- ماحوزی، دکتر مهدی. فارسی عمومی.
- دانشنامه آزاد